

Божидар Бановић

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Вељко Турањанин*

Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу

Емир Ћоровић

Државни Универзитет у Новом Пазару

ПРАВО НА ЕУТАНАЗИЈУ У ПРАВНОМ ПОРЕТКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак

Аутори у раду образлажу проблем лишења живота из самилости, као једног од најкомплекснијих правних, медицинских, религијских, етичких и социјалних питања. Иако није спорно да се о овој теми воде бројне расправе широм света, те да се му се посвећује различита пажња, а што зависи од државе до државе, те од културе којој припада предметна држава. Аутори, пак, овом питању прилазе са другачијег становишта, повезујући више различитих питања у једну целину. На првом месту, аутори објашњавају кривично дело лишења живота из самилости према Кривичном законнику Републике Србије, а потом прелазе на образлагање права на достојанствену смрт које је предвиђено Нацртом Грађанског законика Републике Србије, које би неминовно, усвајањем овог законика, довело до измена у Кривичном законнику. На крају, аутори дају резултате емпиријског истраживања које је спроведено у Клиничко-болничком центру у Крагујевцу, а у вези са предметном проблематиком.

Кључне речи: еутаназија, кривично дело, право на достојанствену смрт, легализација

1. УВОД

Еутаназија представља једно веома комплексно медицинско, правно, религијско, етичко и социјално питање. Наиме, проблематика еутаназије и са њом блиско повезаног лекарски потпомогну-

* turanjaninveljko@gmail.com

тог самоубиства отвара расправу о питању да ли човек може да располаже својим правом на живот, односно да ли му се може дати право на смрт.¹ С друге стране, еутаназија и лекарски потпомогнуто самоубиство заузимају „све значајније место у корпусу медицинских услуга у Западној Европи и Сједињеним Америчким Државама“.² Зато се у последње време све више говори о тзв. туризму смрти (енг. *death tourism*, нем. *sterbetourismus*). У питању је специфична врста медицинског туризма, под којим се подразумева медицинско лечење или операција који треба да буду изведени у месту које не представља пребивалиште пацијента.³ Штавише, уочено је да један од чинилаца развоја медицинског туризма представља управо могућност подвргавања „медицинским процедурама и услугама које нису легалне у земљи пребивалишта пацијента, али јесу у држави у којој се налази његово одредиште“.⁴ Управо у такве медицинске процедуре спадају еутаназија и лекарски потпомогнуто самоубиство. У том смислу се под појмом туризам смрти „подразумева путовање лица из земље у којој су еутаназија и/или помоћ у самоубиству забрањени, у земљу у којој су једна или обе процедуре законом и под одређеним условима допуштене, што омогућава да се наведени медицински третмани примене на њега“.⁵ У последње време је објављено неколико истраживања на ову тему.⁶

Поводом разматрања питања еутаназије у правном систему Србије потребно је да се, с једне стране, анализира биће кривичног дела лишења живота из самилости из чл. 117 Кривичног законика Србије (КЗ),⁷ из чега је већ на први поглед јасно да се еутаназија код нас третира као кривично дело, и да се, с друге стране, раз-

1) Вељко Турањанин, „Право на достојанствену смрт у Белгији“, у зборнику: *XXI век – век услуга и услужног права* (приредио: Миодраг Мићовић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2013, стр. 224.

2) Исто, стр. 223-224.

3) Nicolas P. Terry, „Under Regulated Health Care Phenomena in a Flat World: Medical Tourism and Outsourcing“, *Western New England Law Review*, vol. 29/2007, стр. 422–423; Atul Garud, „Medical Tourism and its Impact on Our Healthcare“, *National Medicine Journal of India*, Vol. 18, No. 6, 2005, стр. 318–319.

4) Вељко Турањанин, „Настанак и могућности развоја ‘туризма смрти’ у Западној Европи“, у зборнику: *Услужно право* (приредио: Миодраг Мићовић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2013, стр. 789.

5) Исто.

6) Božidar Banović, Veljko Turanjanin, „Euthanasia: Murder or Not?“, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 43, no. 10, 2014, стр. 1316-1323; Božidar Banović, Veljko Turanjanin, Andela Miloradović, „An Ethical Review of Euthanasia and Physician-assisted Suicide“, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 46, no. 2, 2017, стр. 173-179; Božidar Banović, Veljko Turanjanin, Emir Ćorović, „Physician-assisted Suicide in Serbia“, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 47, no. 4, 2018, у штампи; Veljko Turanjanin, Božidar Banović, Emir Ćorović, *Euthanasia and Physician-assisted Suicide in South-East Europe*, Beau Bassin, LAP, 2018.

7) Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.

мотри тзв. право на достојанствену смрт које се спомиње у Нацрту Грађанског законика Србије из 2015. године,⁸ јер уколико би једна таква могућност у коначници била прихваћена то би имало за последицу легализацију еутаназије, што би, пак, даље утицало и на постојећу кривичноправну легислативу. Чињеница да је од 01.01.2006. године еутаназија, под називом лишење живота из самилости, инкриминисана као тзв. привилегујуће убиство, као и то да одговарајуће радне верзије прописа, тј. поменути Нацрт Грађанског законика, можда „утиру пут“ легализацији једног оваквог поступка, већ је довољан разлог да се сагледа питање права на еутаназију у правном поретку Србије.

2. КРИВИЧНО ДЕЛО ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА ИЗ САМИЛОСТИ ИЗ ЧЛ. 117 КЗ СРБИЈЕ

Као што је речено кривично дело лишења из самилости је уведено важећим КЗ из 2005. године, који је ступио на правну снагу 01.01.2006. године. До тада су се кривичноправни аспекти еутаназије код нас разматрали под окриљем кривичног дела убиства.⁹

Лишење живота из самилости је нормирано у чл. 117 КЗ који гласи: „Ко лиши живота пунолетно лице из самилости због тешког здравственог стања у којем се то лице налази, а на његов озбиљан и изричит захтев, казниће се затвором од шест месеци до пет година“. Радња извршења је одређена на исти начин као код кривичног дела убиства¹⁰ („лишење живота“). У том смислу може се закључити да лишење живота из самилости представља, исто као и обично убиство, последично кривично дело (*Erfolgsdelikt*),¹¹ те се као радња извршења може јавити свака она делатност „која је подобна да проузрокује смрт другог лица“.¹² Према томе, код ли-

8) *Грађански законик Републике Србије*, (радни текст), Влада Републике Србије, Комисија за израду Грађанског законика, Београд, 2015, Internet, <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>, 20/03/2018. О решењу из преднацрта погледати: Veljko Turanjanin, Borko Mihajlović, “Right to Die with Dignity – the same Problem and Different Legal Approaches in European Legislation”, in: *Human Rights between War and Peace*, vol. 2 (eds: Magdalena Sitek, Gaetano Dammacco), The Faculty of Law Administration of the University of Warmia and Mazury, Olsztyn, 2014, стр. 53-68.

9) Александар Стајић, „Кривична дела против живота и тела“, *Коментар кривичних закона СР Србије, САП Косова и САП Војводине*, (редакција: Никола Срзентић), Савремена администрација, Београд, 1986, стр. 115.

10) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 343.

11) Биће кривичног дела убиства, као последичног кривичног дела, не захтева ништа више до „урачунавања доприноса смрти“. Georg Küpper, René Börner, *Strafrecht: Besonderer Teil 1 – Delikte gegen Rechtsgüter der Person und Gemeinschaft*, Springer, Berlin, 2017, стр. 15.

12) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 327.

шења живота из самилости се, као и код обичног убиства,¹³ ради о последичној радњи извршења.

Последицу такође треба схватити као код кривичног дела убиства, а то је смрт другог лица, с тим што се према одредби чл. 117 КЗ лишење живота из самилости може учинити само према пунолетном лицу. Према томе, пасивни субјект може бити само пунолетно лице. Међутим, има мишљења да је овим инкриминација превише сужена, чиме је неправедно изостављена могућност да се као пасивни субјект појави, на пример, новорођенче са тешким аномалијама без изгледа за дужи живот или које пати од тешке и неизлечиве болести.¹⁴

Имајући у виду да КЗ није определио радњу извршења, морамо се, за потребе овог питања, осврнути на поделу еутаназије на активну и пасивну. Активна еутаназија представља „усмрћивање одговарајућом активном радњом, активном помоћи у умирању“,¹⁵ док се под пасивном еутаназијом подразумева „усмрћивање прекидањем даљег лечења и одржавања живота“, односно пуштањем неког лица да умре.¹⁶ У оквиру активне еутаназије прави се разлика између активне директне еутаназије и активне индиректне еутаназије. Активна директна еутаназија представља лишавање живота пацијента од стране лекара и то на изричит захтев пацијента обузетог субјективним осећањем неподношљиве и безнадежне патње,¹⁷ док код активне индиректне еутаназије лекар даје пацијенту лекове у циљу смањења болова и патњи, иако при том долази до скраћења пацијентовог живота,¹⁸ чега су свесни и лекар и, што је још битније, пацијент. У иностраној литератури, међутим, има мишљења да се под еутаназијом у кривичноправном смислу подразумева само активна директна еутаназија.¹⁹ Чак се и у домаћој литератури сматра упитном могућност извршења кривичног дела лишења живота из самилости путем нечињења,²⁰ нарочито ако се има у виду да помагање у самоубиству пунолетној особи која се налази у тешком здравственом стању, на њен захтев и из самилости, представља привилегујући облик кривичног дела навођења и помагања у

13) Милош Бабић, Иванка Марковић, *Кривично право: Посебни дио*, Правни факултет у Бања Луци, Бања Лука, 2018, стр. 40.

14) Бора Чејовић, *Кривично право у судској пракси: Посебни део*, Лион Марк, Крагујевац, 2008, стр. 105.

15) Драгана Коларић, *Кривично дело убиства*, Службени гласник, Београд, стр. 307.

16) Исто.

17) Весна Клајн-Татић, „Однос између активне директне и активне индиректне еутаназије“, *Правни живот*, бр. 9/2005, стр. 451.

18) Драгана Коларић, *Кривично дело убиства*, нав. дело, стр. 307.

19) J. Lucy Pridgeon, “Euthanasia Legislation in the European Union: is a Universal Law Possible?”, *Hanse Law Review*, no. 1/ 2006, стр. 46.

20) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 343.

самоубиству из чл. 119 ст. 2 КЗ. Отуда се истиче да „неспречавање самоубиства од стране гаранта не би стога могло представљати ово кривично дело, већ би се радило о извршењу лакшег облика кривичног дела помагања у самоубиству“.²¹

Имајући у виду да се питање еутаназије доводи у везу са медицинском делатношћу, треба указати да се према чл. 117 КЗ као извршилац може јавити било које лице, што значи да ово кривично дело није резервисано искључиво за здравствене раднике. Наиме, законодавац оперише са појмом „Ко“, што значи да се ради о општем кривичном делу (*delictum communitum*) спрам својства активног субјекта. Тако је и у једином случају из домаће судске праксе окривљени првостепеном одлуком оглашен кривим за лишење живота из самилости које је учинио према својој покојној супрузи.²²

Речено је да пасивни субјект може бити само пунолетно лице, које се, поред тога, мора налазити у тешком здравственом стању. Формулација „тешко здравствено стање“ се с правом критикује као појмовно и медицински недовољно јасна.²³ Зато има аутора који предметни услов тумаче на начин да исти обухвати такво здравствено стање пасивног субјекта које му причињава патње, које је неизлечиво и које има смртни исход.²⁴

Да би се радило о лишењу живота из самилости потребно је да је извршилац деловао на основу озбиљног и изричитог захтева пасивног субјекта. Управо се специфичност овог кривичног дела, како примећују поједини аутори, манифестује у непостојању противљења оштећеног за лишење сопственог живота и постојању његовог захтева управо за таквом радњом.²⁵ Озбиљност захтева значи да је он израз слободне воље пасивног субјекта, чега свакако нема уколико је способност расуђивања и одлучивања искључена односно умањена.²⁶ Отуда треба узети да лица са тешким душевним болестима или поремећајима не могу дати један такав захтев. Изричитост захтева треба разумети као његову недвосмисленост, из чега се јасно закључује воља пасивног субјекта.²⁷ При томе, тај

---

21) Исто.

22) Поступак, међутим, није правноснажно окончан јер је окривљени преминуо. Ради се о пресуди Окружног суда у Сомбору К. Бр. 52/08 од 11.07.2008. године и решењу Врховног суда Србије Кж1. 2121/08 од 16.10.2008. године. *Кривична дела убиства у судској пракси*, (приредили: Вељко Турањанин, Мирко Воштинић, Далибор Ђорђевић), Службени гласник, Београд, 2017, стр. 237-238.

23) Љубиша Лазаревић, Бранко Вучковић, Весна Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2007, стр. 376.

24) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 343.

25) Драгана Коларић, *Кривично дело убиства*, нав. дело, стр. 316.

26) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 343.

27) Исто.

захтев се може манифестовати не само вербално, већ и одређеним гестовима (конклюдентним радњама),²⁸ али у сваком случају он мора исказивати јасну вољу пасивног субјекта. Уколико је извршилац погрешно држао да постоји такав захтев, онда би се ова проблематика решавала по основу правила о стварној заблуди.²⁹

Предметни захтев може опредељивати и радњу извршења. Тако, ако пасивни субјект захтева да буде лишен живота на одређени начин (нпр. тровањем лековима), а извршилац га лиши на сасвим други начин (пуцњем из пиштоља, хладним оружјем), треба узети да постоји обично убиство из чл. 113 КЗ, а не лишење живота из самилости.³⁰ У тој ситуацији би се захтев пасивног субјекта могао ценити само као олакшавајућа околност приликом одмеравања казне.

Лишење живота из самилости представља умишљајно кривично дело. Учиниочева свест мора обухватати сва битна обележја овог дела, што ће рећи радњу, последицу, узрочну везу, својство пасивног субјекта (да је пунолетно и да се налази у тешком здравственом стању), као и постојање озбиљног и изричитог захтева. У литератури се поставља питање да ли је могуће да се радње извршиоца овог кривичног дела, уколико је учинилац у погледу захтева пасивног субјекта поступао у отклоњивој стварној заблуди, тј. стварној заблуди из нехата, квалификују као нехатно лишење живота.³¹ Има мишљења да је таква квалификација могућа, али да је тешко образложива.³²

На субјективном плану мора постојати и захтевана побуда, тј. да су радње предузете из самилости. Реч је о алтруистичкој побуди, која се морално позитивно вреднује,³³ односно њоме се исказује жеља да се другом помогне да се ослободи муке, односно да му се муке олакшају.³⁴

Дело је кажњиво затвором од шест месеци до пет година.

Покушај овог дела је могућ и кажњив на основу општих одредаба.³⁵ Покушај ће постојати уколико извршилац започне лишавањем живота из самилости, а коју је предузео на основу озбиљ-

28) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 343-345; Љубиша Лазаревић, Бранко Вучковић, Весна Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, нав. дело, стр. 377.

29) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 344.

30) Исто, стр. 343. У претходно поменутој неправноснажној одлуци окривљени је лишио живота своју болесну супругу на начин што је, прво, док је спавала, чекићем ударао по глави, а потом ножем у пределу главе и врата. Покојна је тражила од свог супруга да је лиши живота док спава, „јер ће јој тако бити лакша смрт“.

31) Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, нав. дело, стр. 344.

32) Исто.

33) Исто.

34) Љубиша Лазаревић, Бранко Вучковић, Весна Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, нав. дело, стр. 378.

35) Исто.

ног и изричитог захтева пасивног субјекта, али је последица, тј. смрт изостала, односно није наступила.

3. ПРАВО НА ДОСТОЈАНСТВЕНУ СМРТ (ЕУТАНАЗИЈУ) ПРЕМА ЧЛ. 92 НАЦРТА ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА СРБИЈЕ

У чл. 92 Нацрта Грађанског законика је прописано:

„Право на еутаназију, као право физичког лица на сагласни, добровољни и достојанствени прекид живота, може се изузетно остварити, ако се испуне прописани хумани, психо-социјални и медицински услови.

Услови и поступак за остваривање права на еутаназију прописују се посебним законом.

Злоупотреба права на еутаназију, ради прибављања неосноване материјалне или друге користи, представља основ за кривичну одговорност“.

Ова одредба је систематизована у делу Нацрта Грађанског законика (Нацрт) која се односи на права личности. Аутори Нацрта, свесни проблематике о којој је реч, дали су као алтернативу предлог да се цитирани члан брише. С тим у вези, предметна одредба је кроз напомену прокоментарисана на следећи начин. „Због комплексности остваривања права на еутаназију, које има, поред правних и медицинске, психолошке и социјалне аспекте, Комисија ће се тек после одржане јавне расправе изјаснити о алтернативном предлогу на основу аргумената стручњака из различитих области и професионалних делатности. Евентуалним усвајањем основног предлога, извршила би се одговарајућа промена у Кривичном законнику“.³⁶

Може се поставити питање колико је право на достојанствену смрт компатибилно са правом на живот које је зајемчено у чл. 24 Устава Србије,³⁷ а где се каже да је човеков живот неприкосновен. Ипак, примећују поједини аутори да поборници права на достојанствену смрт управо из наведене уставне одредбе, те одредбе *lex superior*-а о људском достојанству (чл. 23), по којој је оно (достојанство) такође неприкосновено, извлаче супротан закључак, по којој је таква могућност допуштена. Логика таквог размишљања се огледа у следећем: право на живот и право на људско достојанство су неповредиви и неприкосновени, што значи да „човек слободно располаже самим собом, као и да своју судбину под сопственом

36) Грађански законик Републике Србије, нав. дело, стр. 93.

37) Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006.

одговорношћу може обликовати како он хоће. Из тога се наводно може извести неограничено право располагања својим животом, то јест, право на умирање према сопственим представама. Другим речима, из права на живот и достојанство извлачи се право на 'достојанствено' умирање!³⁸

Овакво резонување је, чини нам се, прихваћено и у Нацрту Грађанског законика. Наиме, одељак о правима личности почиње одредбом о праву на достојанство (чл. 84), а завршава се правом на достојанствену смрт (чл. 92). При томе, у одредби чл. 84 је прописано да је право на достојанство личности неприкосновено и да су сви дужни да га поштују (ст. 1), као и да из права на достојанство произилазе сва друга права личности (ст. 2). Према томе, право на достојанствену смрт произилази из права на достојанство које је неприкосновено и које сви морају поштовати!!! Овакав начин закључивања, према томе, одговара оном који смо претходно описали, а који се настоји имплементирати у наше позитивно законодавство.

Ипак, мишљења смо да је *de lege lata* законско право на достојанствену смрт противно низу уставних права. Наиме, не можемо се сложити са констатацијом да право на живот и право на достојанство само по себи дају и „право на смрт“. Једно такво „право“ морало би наћи место у самом уставу. Морало би се експлицитно прописати, тј. требало би избећи формулисање истог као изведеног (дериивираног) права (што се на неки начин чини у Нацрту Грађанског законика у смислу поменутог ст. 2 чл. 84). Устав или допушта право на достојанствену смрт (еутаназију), или га не допушта. Поред тога, Устав Србије у чл. 68 ст. 1 прописује да свако има право на заштиту физичког и психичког здравља, у шта се право на смрт тешко може уклопити. Ово су разлози формалне природе који, по нама, чине упитним право на еутаназију из чл. 92 Нацрта Грађанског законика. С друге стране, постојеће решење из Нацрта већ је окарактерисано као „корак од седам миља“, јер оно отвара питање да ли је друштво заиста и спремно да прихвати право на еутаназију.³⁹ Тога су свесни и писци Нацрта, јер у својој напомени инсистирају на „јавној дебати“ у вези са предметним правом,⁴⁰ док се у теоријским радовима исказује потреба да се тим поводом спроведу детаљна истраживања.⁴¹

38) Драгиша Дракић, „Кривичноправна заштита права на живот који 'није вредан живљења', Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2013, стр. 235.

39) Вељко Турањанин, „Лишење живота из самилости као привилеговано убиство – компаративни приступ“, у зборнику: *Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ*, (приредио: Славко Ђорђевић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014, стр. 210.

40) *Грађански законик Републике Србије*, нав. дело, стр. 93.

41) Вељко Турањанин, „Лишење живота из самилости као привилеговано убиство – компаративни приступ“, нав. дело, стр. 210.

4. РЕЗУЛТАТИ СПРОВЕДЕНОГ ИСТРАЖИВАЊА

У овом делу рада представиће се резултати истраживања које је спроведено међу лекарима Клиничко болничког центра у Крагујевцу. Истраживање је обављено употребом методе анкете (упитника), а сва питања су се односила на проблематику активне директне еутаназије. Упитник је обухватао 12 питања. На 10 питања испитаници су имали понуђена два (да – не), а на једном три одговора (да – не – да у одређеним случајевима), док је само једно питање било отвореног типа.

Упућено је 100 упитника, с тим да је на исте одговорило 88 испитаника. С обзиром да је истраживање обављено у једном клиничком болничком центру, те имајући у виду доступни узорак, резултати се свакако не могу сматрати репрезентативни за подручје целе државе, али ипак могу представљати добру полазну тачку како за одговарајуће облике уопштавања (генерализације), тако и за даља истраживања.

Анкетом су обухваћени лекари запослени у три службе: хитној помоћи Клиничко болничког центра (19 лекара), Ургентном центру (19 лекара) и одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију (50 лекара). Од укупног броја испитаника њих 58 је мушког, а 30 женског пола.

Прво питање је гласило: да ли сте у вашој каријери имали пацијента који је од Вас тражио да га лишите живота због његовог тешког здравственог стања? Свега 8 (9,1%) испитаних лекара је дало позитиван одговор, док је њих 80 (90,9%) изјавило да нису имали таквих захтева. По наводима анкете 7 таквих захтева је упућено лекарима у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, а један лекару запосленом у Ургентном центру. Два испитаника којима је упућен овај захтев су женског, а шест мушког пола.

Наредно питање се ослања на претходно и гласи: да ли сте икада у вашој каријери применили над пацијентом активну директну еутаназију? По логици ствари на ово питање је требало да одговори 8 испитаника који су у каријери имали такав захтев, али је одговорило чак њих 87, што значи само један испитаник није пружио одговор на исто. Афирмативно су на ово питање одговорила два лекара (2,3% од испитаника који су одговорили на питање). Ипак, није тешко закључити да је од 8 лекара који су дали позитиван одговор на прво питање, тј. оних лекара од којих је тражена примена активне директне еутаназије, њих двоје, што представља четвртину испитаника којима је захтев упућен, такав поступак и применило. Два испитаника која су пружио позитиван одговор

упошљена су у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију и оба су мушког пола.

Следеће питање је блиско првом. Наиме, испитаници су требали да се изјасне да ли су и колико су пута (уколико јесу) током своје каријере примили захтев од породице пацијента да примене активну директну еутаназију? Сви испитаници дали су негативан одговор на ово питање.

На питање да ли пацијенти треба да имају опцију захтевања активне директне еутаназије када су суочени са неизлечивом болешћу која се налази у терминалној фази, 37 испитаника, односно 42%, дало је позитиван одговор на питање, док је већина од 58%, тј. њих 51, на ово питање одговорило са не. Од поменутих 37 испитаника са позитивним одговором њих 28 је упуслено у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, а 9 на служби хитне помоћи. Позитивно се изјаснило 27 испитаника мушког и 10 женског пола.

Пето питање из упитника је гласило: Уколико пацијент болује од болести која ће неминовно разорити његово душевно или физичко здравље, и жели да одузме сопствени живот, али то не може да учини сам, да ли лекару треба да буде дозвољена примена активне директне еутаназије? Позитиван одговор на питање дало је 27 испитаника (30,07%) док је њих 60 (68,2%) дало негативан одговор. Један испитаник није пружио одговор на ово питање. Од укупног броја испитаника са афирмативним одговором 20 је упушљено у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, а 7 у служби хитне помоћи. Међу њима је 25 испитаника мушког и 2 испитаника женског пола.

Код наредног, шестог питања, испитаницима је предочена следећа ситуација: пацијент, стар 24 године, жртва је пожара, услед чега трпи огромне болове и тражи активну директну еутаназију. Питање гласи: да ли лекару треба да буде дозвољена примена ове мере? Свега 7 испитаника (8%) сматра да би лекару у овом случају требало допустити примену директне активне еутаназије, док је 81 испитаник (92%) мишљења да овај поступак не треба применити. Сви испитаници који су позитивно одговорили запослени су у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, 6 их је мушког, а једно женског пола.

Следеће питање се односи на наредну ситуацију: пацијент болује од канцера који му проузрокује неподношљиве болове и које лекови не могу да ублаже, па услед тога захтева примену активне директне еутаназије. Питање гласи: да ли лекару треба да буде дозвољено да интравенозно убризга пацијенту дозу медикамента која ће изазвати његову смрт? Сви испитаници су одговорили на ово

питање, од чега њих 41 (46,6%) позитивно, а њих 47 (53,4%) негативно. Од 41 испитаника која су позитивно одговорила, највише их је упуслено у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију (28), потом хитној помоћи (10), док је свега три испитаника са оваквим одговором са Ургентног одељења.

Уколико право на активну директну еутаназију буде легализовано, да ли бисте учествовали у одлучивању о пацијентовом захтеву за овим поступком? И на ово питање су одговорили сви испитаници, од чега се њих 14 или 15,9% изјаснило афирмативно, док је 74 испитаника или 84,1% дало негативан одговор. Испитаници који су позитивно одговорили упуслени су у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, 14 их је мушког, а двоје женског пола.

На следеће питање, једино које је било „отвореног“ карактера ни један испитаник није одговорио. Питање је гласило: под којим околностима бисте учествовали у извршењу активне директне еутаназије, уколико би била легализована?

Десето питање из упитника је гласило: да ли бисте гласали на референдуму за легализацију еутаназије? Један испитаник није пружио одговор на питање, док је 41 испитаник (46,6%) дало позитиван, а остали, њих 46 (или 52,3%), негативан одговор. Од 41 испитаника који су се позитивно изјаснили, 28 их је упуслено у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију, 10 у служби хитне помоћи и троје на Ургентном одељењу. Од поменутог броја испитаника који су позитивно одговорили њих 29 је мушког, а 12 женског пола.

Једанаесто питање је гласило: да ли подржавате легализацију активне директне еутаназије за све старосне групе? Само 6 (6,8%) испитанике одговорило је позитивно на ово питање. Велика већина, 82 (93,2%) испитаника не подржава легализацију овог поступка за све старосне категорије. Поменутих 6 испитаника која су позитивно одговорила су упушљена у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију (5) и служби хитне помоћи (1). Њих 5 је мушког, а 1 женског пола.

Последње питање је гласило: да ли је активна директна еутаназија етички прихватљива? Код овог питања било је три понуђена одговора: а) да, б) да у одређеним случајевима ц) не. Највећи број испитаника, њих 50 (или 56,8) је дало негативан одговор, потом следе они који безусловно сматрају да је наведени поступак етички прихватљив, њих 31 (или 35,2%), док је најмање испитаника, њих 7 (8%) „условно“ одговорило, тј. сматрају да је директна активна еутаназија у одређеним случајевима етички прихватљива. Испита-

ници који су дали позитиван одговор упошљени су у одељењима за хирургију, трансфузију и кардиологију (25) и служби хитне помоћи (6). Од тог броја, 25 их је мушког, а 6 женског пола.

5. ЗАКЉУЧАК

У вези са питањем еутаназије у позитивном праву Србије може се констатовати да постоји својеврсно „компромисно“ решење, с обзиром да српски КЗ као привилегујуће убиство инкриминише лишење живота из самилости. Ипак, „иницијатива“ о праву на достојанствену смрт или праву на еутаназију која се налази у Нацрту Грађанског законика, указује да постоји интенција да се један овакав медицински поступак легализује. Свесни осетљивости овог питања, аутори Нацрта су као могућност дали и то да се право на достојанствену смрт уклони из будућег цивилног кодекса Србије. Оваква опрезност писача Нацрта је сасвим оправдана, јер је за очекивати да ће јавност, како стручна тако и лаичка, имати дивергентна мишљења у вези са евентуалном легализацијом еутаназије. Чак и наше скромно истраживање, које у најмању руку представља својеврсну „индицију“, говори у прилог томе да је и међу лекарском популацијом више противника него поборника еутаназије.

Остављајући по страни ставове стручњака и јавног мњења, сматрамо да право на достојанствену смрт нема своје упориште у српском Уставу. Устав јемчи неприкосновеност људског достојанства и живота, као и права на заштиту физичког и психичког здравља. Из ових одредаба тешко се може (или се уопште не може) „извести“ (деривирати) право на достојанствену смрт. Према томе, већ на првом, формалном кораку, по нашем мишљењу, постоји баријера ка прокламовању једног таквог права. Зато се право на еутаназију не може налазити у одредбама потенцијалног Грађанског законика. Чак и евентуалним усвајањем Нацрта Грађанског законика (које се очигледно неће десити у скорије време), све са одредбом о праву на достојанствену смрт, поставило би се питање њена компатибилност са важећим Уставом као *lex superior-om*. Зато сваки даљи рад који је усмерен ка признавању права на достојанствену смрт мора кренути од Устава. Имајући у виду одредбу чл. 203 ст. 7 Устава, ово питање је и референдумског карактера, јер је Народна скупштина дужна да акт о промени Устава стави на републички референдум ако се промена односи, између осталог, на људска и мањинска права.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић Милош, Марковић Иванка, *Кривично право: Посебни дио*, Правни факултет у Бања Луци, Бања Лука, 2018.
- Грађански законик Републике Србије, (радни текст), Влада Републике Србије, Комисија за израду Грађанског законика, Београд, 2015, Internet, <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>, 20/03/2018.
- Дракић Драгиша, „Кривичноправна заштита права на живот који ‘није вредан живљења’“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2013, стр. 229-244.
- Клајн-Тагић Весна, „Однос између активне директне и активне индиректне еутаназије“, *Правни живот*, бр. 9/2005, стр. 451-460.
- Коларић Драгана, *Кривично дело убиства*, Службени гласник, Београд, *Кривична дела убиства у судској пракси*, (приредили: Вељко Турањанин, Мирко Воштинић, Далибор Ђорђевић), Службени гласник, Београд, 2017.
- Лазаревић Љубиша, Вучковић Бранко, Вучковић Весна, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2007.
- Стајић Александар, „Кривична дела против живота и тела“, *Коментар кривичних закона СР Србије, САП Косова и САП Војводине*, (редакција: Никола Срзентић), Савремена администрација, Београд, 1986.
- Стојановић Зоран, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2009,
- Турањанин Вељко, „Право на достојанствену смрт у Белгији“, *XXI век – век услуга и услужног права* (приредио: Миодраг Мићовић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2013, стр. 223-237.
- Турањанин Вељко, „Настанак и могућности развоја ‘туризма смрти’ у Западној Европи“, у зборнику: *Услужно право* (приредио: Миодраг Мићовић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2013, стр. 787-803.
- Турањанин Вељко, „Лишење живота из самилости као привилеговано убиство – компаративни приступ“, у зборнику: *Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ*, приредио: Славко Ђорђевић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014, стр. 199-215.
- Чејовић Бора, *Кривично право у судској пракси: Посебни део*, Лион Марк, Крагујевац, 2008.
- Banović Božidar, Turanjanin Veljko, “Euthanasia: Murder or Not?”, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 43, no. 10, 2014, стр. 1316-1323.
- Banović Božidar, Turanjanin Veljko, Miloradović Andela, “An Ethical Review of Euthanasia and Physician-assisted Suicide”, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 46, no. 2, 2017, стр. 173-179.
- Banović Božidar, Turanjanin Veljko, Ćorović Emir, “Physician-assisted Suicide in Serbia”, *Iranian Journal of Public Health*, vol. 47, no. 4, 2018, у штампи.

- Garud Atul, "Medical Tourism and its Impact on Our Healthcare", *National Medicine Journal India*, 2005, стр. 318-319.
- Küpper Georg, Börner René, *Strafrecht: Besonderer Teil 1 – Delikte gegen Rechtsgüter der Person und Gemeinschaft*, Springer, Berlin, 2017.
- Pridgeon J. Lucy, "Euthanasia Legislation in the European Union: is a Universal Law Possible?", *Hanse Law Review*, no. 1/ 2006, стр. 45-60.
- Terry P. Nicolas, "Under Regulated Health Care Phenomena in a Flat World: Medical Tourism and Outsourcing", *Western New England Law Review*, vol. 29/2007, стр. 421-472.
- Turanjanin Veljko, Banović Božidar, Ćorović Emir, *Euthanasia and Physician-assisted Suicide in South-East Europe*, Beau Bassin, LAP, 2018.
- Turanjanin Veljko, Mihajlović Borko, "Right to Die with Dignity – the same Problem and Different Legal Approaches in European Legislation", in: *Human Rights between War and Peace*, vol. 2 (eds: Magdalena Sitek, Gaetano Dammacco), The Faculty of Law Administration of the University of Warmia and Mazury, Olsztyn, 2014, стр. 53-68.

ПРОПИСИ

- Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

Bozidar Banovic, Veljko Turanjanin, Emir Corovic

RIGHT TO DIGNIFIED DEATH IN SERBIA

Resume

In this work the authors explain the problem of deprivation of life from compassion as one of the most complex legal, medical, religious, ethical and social issues. Although it is not disputed that a number of debates around the world are being conducted on this subject and that attention is paid to it, depending on the state to the state, and the culture which the country concerned belongs. The right to life is one of the most important human rights, guaranteed by a number of international and national laws. However, the actual issue in recent years is whether a man, besides that right, has a right to die with dignity. The legislators through the centuries consistently moved the line that separates permissible and impermissible deprivation of life from mercy, either to legalization either towards a complete ban of euthanasia. This issue becomes more relevant if we consider the fact that modern technology allows the extension of life of the terminally ill patients, which can mostly be viewed as positive, but, in some cases, may have resulted to an extension of unbearable suffering of patient. In the most European legislations legislators regulated euthanasia as a privileged form of murder. Such case is in Serbia. Euthanasia is seen as murder, but with specific characteristics, which are primarily related to the absence of opposition from the injured to deprivation of one's own life and existence of his request or such action. The crime of deprivation of life out of compassion is independent from the crime of murder. The authors approach this issue from a different point of view, linking several different issues into one whole. In the first place, the authors explain the criminal offence of deprivation of life from compassion from the Serbian Criminal Code, and then turn to the explanation of the right to death with dignity envisaged by the Draft of the Civil Code, which inevitably, by adopting this Code, would lead to changes in the Criminal Code. In the end, the authors give the results of the empirical research carried out in the Clinical Hospital Center in Kragujevac in relation to the subject matter.

Keywords: euthanasia, criminal offence, right to dignified death, legalization

---

* Овај рад је примљен 01. маја 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. јуна 2018. године.